



Türk Turizm Araştırmaları Dergisi

2025, 9(3): 249-273.

DOI: [10.26677/TR1010.2025.1581](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1581)

ISSN: 2587-0890 Dergi web sayfası: <https://www.tutad.org>



ARAŞTIRMA MAKALESİ

Doğa Temelli Göllerin Sürdürülebilir Turizmdeki Rolü: Bolu Örneği

Hakan UZUNÇAKMAK, Yüksek Lisans Öğrencisi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu, e-posta: hane.uzuncakmak@hotmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1408-5845>

Prof. Dr. Aliye ÇILAN AKIN, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Bolu, e-posta: aliye.akin@ibu.edu.tr
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8589-7547>

Öz

Bolu ili sahip olduğu çok sayıdaki doğa temelli gölleri ile Türkiye'nin önemli bir doğa temelli turizm destinasyonudur. Çalışmada Bolu ilindeki doğa temelli göllerin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, göllerin sahip olduğu doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerin belirlenmesi, bu değerlerin turizm potansiyelinin ortaya konulması ve korunmasına yönelik uygulamalar ve girişimlerin incelenerek sürdürülebilir turizmin sağlanması için gerekli önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında çalışmada nitel veri araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmış olup amaçlı örneklem kapsamında ildeki kamu kurumları, belediyeler ve sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Toplamda 32 katılımcı ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuştur. Buna göre Bolu'daki göllerin hem doğal ekosistem hem de turizm potansiyeli açısından önemli alanlar olduğu, ancak insan etkisi, altyapı yetersizlikleri ve paydaşlar arası koordinasyon eksikliği nedeniyle bu potansiyelin sürdürülebilir şekilde yönetilemediği belirlenmiştir. Bolu'daki göllerin doğa temelli turizm açısından sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesinin, çevresel koruma, ekonomik fırsatların adil dağılımı, paydaşlar arası koordinasyon ve çevre bilinci artırıcı faaliyetlerin bütüncül bir şekilde ele alınması ile mümkün olacağı saptanmıştır.

*Bu çalışma, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı'nda 2025 yılında savunulmuş "Bolu'daki Doğa Temelli Göllerin Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bolu, Doğa Temelli Göller, Doğa Temelli Turizm, Sürdürülebilir Turizm.

Makale Gönderme Tarihi: 23.06.2025

Makale Kabul Tarihi: 04.09.2025

Önerilen Atıf:

Uzunçakmak, H. ve Çılan Akin, A. (2025). Doğa Temelli Göllerin Sürdürülebilir Turizmdeki Rolü: Bolu Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 9(3): 249-273.



Journal of Turkish Tourism Research

2025, 9(3): 249-273.

DOI: [10.26677/TR1010.2025.1581](https://doi.org/10.26677/TR1010.2025.1581)

ISSN: 2587-0890 Journal Homepage: <https://www.tutad.org>



RESEARCH PAPER

The Role of Nature Based Lakes in Sustainable Tourism: The Example of Bolu

Hakan UZUNÇAKMAK, MSc. Student, Bolu Abant İzzet Baysal University, Institute of Graduate Programs, Bolu, e-mail: hane.uzuncakmak@hotmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1408-5845>

Prof. Dr. Aliye ÇİLAN AKIN, Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Tourism, Bolu, e-mail: aliye.akin@ibu.edu.tr

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8589-7547>

Abstract

Bolu province is an important nature-based tourism destination in Turkey with its many nature-based lakes. The aim of the study is to evaluate the nature-based lakes in Bolu province within the scope of sustainable tourism. In this context, it is aimed to determine the natural, cultural and socio-economic values of the lakes, to reveal the tourism potential of these values and to develop the necessary suggestions for ensuring sustainable tourism by examining the practices and initiatives aimed at protecting them. Within the scope of this purpose, the interview technique, one of the qualitative data research methods, was used in the study and face-to-face interviews were conducted with representatives of public institutions, municipalities and non-governmental organizations in the province within the scope of purposeful sampling. Data obtained from interviews with a total of 32 participants were subjected to content analysis. Accordingly, it has been determined that the lakes in Bolu are important areas in terms of both natural ecosystem and tourism potential, but this potential cannot be managed sustainably due to human impact, inadequate infrastructure and lack of coordination between stakeholders. It has been determined that sustainable management of the lakes in Bolu in terms of nature-based tourism will be possible by considering environmental protection, fair distribution of economic opportunities, coordination between stakeholders and environmental awareness-raising activities in a holistic manner.

Keywords: Bolu, Nature Based Lakes, Nature Based Tourism, Sustainable Tourism.

Received: 23.06.2025

Accepted: 04.09.2025

Suggested Citation:

Uzunçakmak, H. and Çılan Akın, A. (2025). The Role of Nature Based Lakes in Sustainable Tourism: The Example of Bolu, *Journal of Turkish Tourism Research*, 9(3): 249-273.

GİRİŞ

Değişen tüketici eğilimleriyle birlikte kitle turizmine olan ilgi azalırken, alternatif turizm türleri önem kazanmaya başlamıştır. Bu durum, dünya turizm pazarında yeni bir dönem başlatmış ve ülkeleri alternatif turizm potansiyellerini değerlendirmeye yöneltmiştir (Doğan ve Yıldız, 2008). Alternatif turizm türlerinden biri olan doğa temelli turizm, turizmde sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu olması nedeniyle bu dönüşümün merkezinde yer almaktadır. Turizm sektörünün geleceği için oldukça önemli olan sürdürülebilir turizm anlayışı, doğal ve kültürel kaynakları koruyarak, yerel topluluklara fayda sağlayarak ve gelecek nesiller için turizmi sürdürerek, turizm sektörünün uzun vadeli başarısını hedefleyen bir yaklaşımdır (Şahin, 2022).

Doğa temelli turizm, doğal güzellikleri keşfederek, doğayla bütünleşerek ve doğanın sunduğu keyifleri yaşayarak hem ziyaretçilere hem de çevreye fayda sağlayan bir turizm anlayışıdır (Erdoğan, 2010). Doğa temelli göller ise doğal güzellikleri ve rekreasyonel değerleri ile önemli bir doğa temelli turizm arzu oluşturmaktadır. Bu alanlar, rekreasyonel faaliyetlerin yanı sıra su kaynaklarının korunması, iklim düzenlemesi gibi ekosistem hizmetleri de sunmaktadır. Artan çevre bilinci ve doğa turizmine olan talep, göllerin ekonomik ve sosyal önemini daha da artırmıştır (Mangan ve Lohano, 2015). Göller, sadece biyoçeşitliliğin merkezi değil, aynı zamanda insanlık tarihinin ve kültürünün izlerini taşıyan değerli doğal ve kültürel miraslardır. Bu eşsiz ekosistemlerin korunması, gelecek nesillere aktarılması ve sürdürülebilir turizm potansiyellerinin değerlendirilmesi hem ekolojik sürdürülebilirlik hem de sosyo-ekonomik kalkınma açısından büyük önem taşımaktadır. Göllerin korunması ve sürdürülebilir turizme kazandırılması, bölgesel kalkınmayı desteklerken aynı zamanda küresel biyoçeşitlilik hedeflerine de katkı sağlayacaktır (Karaman ve Çiçekdağı, 2023).

Türkiye, eşsiz doğal güzellikleriyle öne çıkan yüzlerce gölüyle, dünya genelinde önemli bir doğa turizmi potansiyeline sahiptir. Kamu ve özel sektörün ortak çabalarıyla bu göllerin çevresel ve sosyal sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda iyileştirilmesi, geliştirilmesi ve turizme kazandırılması mümkündür. Bu durum kalkınmaya katkı sağlayacağı gibi ülkede turizm çeşitliliğinin artmasına destek olabilecektir.

Yaklaşık 200 göl ve gölete ev sahipliği yapan Bolu ili ise, Türkiye'nin en önemli doğa turizmi destinasyonlarından biri olma potansiyeline sahiptir. Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan Bolu ili, İstanbul ve Ankara gibi büyük şehirlere yakınlığı sayesinde ulaşım açısından avantajlı bir konumda bulunmaktadır (Kök ve Akyurt Kurnaz, 2020: 68). Kolay ulaşımı, yemyeşil doğası, doğal ve yapay gölleri ile yaz ve kış turizmine uygun tesisleri, Bolu'yu hem yurt içinden hem de yurt dışından pek çok ziyaretçi için cazip kılmaktadır. Bolu'nun doğal güzellikleri incelendiğinde göllerin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir (Berik, 2018).

Bolu ilinin sahip olduğu su kaynakları, hem yerel halkın yaşam kalitesini artıracak hem de turistler için eşsiz deneyimler sunabilecek değerli varlıklardır. Bu kapsamda çalışmanın amacı Bolu ilindeki doğa temelli göllerin sahip olduğu doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerin belirlenmesi, bu değerlerin turizm potansiyelinin ortaya konulması ve korunmasına yönelik uygulamalar ve girişimlerin incelenerek sürdürülebilir turizmin sağlanması için gerekli önerilerin geliştirilmesidir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Doğa Temelli Turizm

Turizmin önemli bir ihracat endüstrisi olduğu birçok ülkede, doğa temelli turizm ana gelir kaynağı haline gelmiştir (Alaeddinoglu ve Can, 2011: 199). Doğa, turizm endüstrisi için önemli

bir çekim unsuru olup doğa temelli turizmin en hızlı büyüyen sektörlerden biri olduğu görülmektedir (Elmahdy vd., 2017: 15). Türkiye’de doğa temelli turizm, kitle turizmine alternatif olarak gelişen ve turizm çeşitlendirilmesi kapsamında önem verilen alternatif turizm türlerinden biridir (Zengin vd., 2019: 253). Doğa temelli turizm ile ilgili literatürde net bir tanım olmamakla birlikte, eko turizm, doğa turizmi, kırsal turizm, yeşil turizm, doğaya dayalı turizm, doğa odaklı turizm gibi kavramların kullanıldığı görülmektedir. Literatürde yapılan tanımlara bakıldığında ortak noktanın doğa temelli kaynaklardan yararlanmak olduğu ve bu kaynakların korunması ve sürdürülebilir şekilde kullanılması gerektiği görülmektedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO) tarafından uygulanması önerilen ve sürdürülebilir turizmin geliştirilmesinde önemli bir yere sahip olan (Lewis ve Fok, 2014), doğada eğlenmenin yanında doğanın yapısına zarar vermeyen (Valentine, 1992) doğa temelli turizm, Erdoğan (2010)’a göre kitle turizmine alternatif olarak ortaya çıkan, doğayı anlama ve tanıma, doğadan keyif alma ve doğayı koruma amacıyla gerçekleştirilen turizm faaliyeti olarak tanımlanmaktadır.

Sürdürülebilir Turizm

Turizm, dünyanın en büyük ve en hızlı büyüyen sektörlerinden biridir. Bu büyüme, doğal ve kültürel kaynaklarımız üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Sürdürülebilir turizm, bu baskıyı en aza indirmeyi ve gelecek nesiller için sağlıklı bir dünya bırakmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Turizm yönetiminde doğal ve kültürel çevreye karşı bilinç ve farkındalık oluşturmak, turizmde sürdürülebilirlik için hayati önem taşımaktadır. Sürdürülebilir turizm, çevreye duyarlı bir anlayışla geliştirilmiş yeni bir turizm modelidir. Bu model, gelecek nesiller için doğal ve kültürel mirasın korunmasını göz önünde bulundurarak, bugünkü turistlerin ve ev sahibi bölgelerin ihtiyaçlarını dengeli bir şekilde karşılamayı amaçlamaktadır (Uğurlar, 2017: 118). Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun yayınladığı ‘Brundtland Raporu’ndaki sürdürülebilirlik tanımının turizme uygulanmasından hareketle yapılan sürdürülebilir turizm tanımı “*turistlerin, turizm endüstrisinin ve ev sahibi toplulukların, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğine zarar vermeden, kendi ihtiyaçlarını karşılama biçimidir*” şeklindedir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tarafından ise sürdürülebilir turizm, bölgede yaşam standartlarını yükselten, turistlere nitelikli deneyimler yaşatan ve hem ziyaretçiler hem de bölgede yaşayanlar için çevre sağlığını gözetten bir yaklaşım olarak tanımlanmaktadır (Kara vd., 2020: 16).

Bolu’daki Doğa Temelli Göller

Dünyadaki en önemli ekosistemler arasında yer alan göller ve sulak alanlar, rekreasyon hizmetleri de dahil olmak üzere çok sayıda ürün ve hizmet sunmaktadır (Mangan ve Lohano, 2015: 1). Bolu ili, sahip olduğu doğal güzellikleri ile öne çıkan bir turizm destinasyonudur. Bu güzellikler arasında yer alan göller, bölgenin önemli turizm potansiyelini oluşturmaktadır. Türkiye’nin korunan alanları arasında bulunan 49 milli parktan 2’si Bolu’da bulunmaktadır. Bolu’da bulunan milli parklar Abant Gölü Milli Parkı ve Yedigöller Milli Parkı’dır (Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü [DKMPGM], 2024a). Türkiye’nin korunan alanları arasında bulunan 265 tabiat parkından 11’i de Bolu’dadır. Bu 11 tabiat parkından 7 tanesi göl temelli olup önemli rekreasyonel değere sahiptir. Bu tabiat parkları; Gölçük Tabiat Parkı, Sünnet Gölü Tabiat Parkı, Sülüklügöl Tabiat Parkı, Göksu Tabiat Parkı-Aladağ Göleti, Karagöl Tabiat Parkı, Karaca Tabiat Parkı ve Deregöl Tabiat Parkı’dır (Tarım ve Orman Bakanlığı, DKMPGM, 2024b). Ayrıca korunan alanlardan ‘Sulak Alanlar’ statüsünde bulunan “Ulusal Öneme Haiz Sulak Alan” olarak korunan Yeniçağa Gölü de Bolu’da bulunan

doğa temelli göllerden biridir (Tarım ve Orman Bakanlığı, DKMPGM, 2024c). Korunan alanlar dışında Bolu ilinde rekreasyonel faaliyetlerin yapılabileceği göller ise, Çubuk Gölü, Seben Gölü, Gököy Baraj Gölü ve Şirinyazı Göleti' dir.

Abant Gölü Milli Parkı: Mudurnu ilçe sınırları içerisinde yer alan Abant Gölü Milli Parkı, Mudurnu'ya 18, Bolu'ya 33 kilometre uzaklıktadır (Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2024). Türkiye'nin en kalabalık iki büyükşehri olan İstanbul ve Ankara'nın arasında yer alan ve korunan alan statüsündeki Abant Gölü, ulaşım kolaylığı ve doğal güzellikleriyle Bolu ili içerisinde ve il dışında yoğun olarak ziyaretçi çekmektedir. Milli Park, korunan alan statüsüyle ziyaretçiler için birçok rekreasyonel aktivitenin bir arada yapılabileceği bir kaynak konumundadır. Alan sahip olduğu flora, fauna ve su kaynakları ile zengin bir biyolojik çeşitlilik sunmaktadır (Yılmaz ve Okan, 2021: 197-198).

Yedigöller Milli Parkı: Bolu'ya 42, Ankara'ya 226, İstanbul'a 299 kilometre mesafede bulunmaktadır (Bolu Valiliği, 2024a). 29 Nisan 1965 yılında Türkiye'nin 6. milli parkı olarak ilan edilen Yedigöller, ülkenin en bilinen milli parklarından biridir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü, 2024a). 1623 hektar büyüklüğündeki milli park Türkiye'nin zengin doğal güzelliklerini bünyesinde bulunduran, su, kuş ve rüzgar seslerinin ormanla iç içe olduğu gürültü kirliliğinden uzak Bolu ilinin önemli korunan alanlarından biridir (ekotaban.tarimorman.gov.tr, 2024a). Milli park, ismini içinde bulunan 7 adet heyelan set gölünden almaktadır (Beşkardeş, 2009: 58; www.kulturportali.gov.tr, 2024a). Bu göller kuzeyden güneye doğru "Seringöl, Büyüköl, Deringöl, Nazlıöl, Kurugöl, İnceöl ve Sazlıöl" olarak sıralanmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü, 2024a). Yedigöller, benzersiz doğal güzelliği, kaynak değerleri, manzara bütünlüğü ve rekreasyon imkanları ile yerli ve yabancı birçok turistini ilgisini çekmektedir (Yıldırım, 2023: 44).

Gölcük Tabiat Parkı: Bolu ilinin Merkez ilçe sınırlarında yer alan Gölcük Tabiat Parkı, Bolu'ya 13, Ankara'ya 200, kilometre İstanbul'a 270 kilometre uzaklıktadır. Türkiye'nin 265 Bolu'nun 11 tabiat parkından biri olan Gölcük Tabiat Parkı Ankara ve İstanbul'un etki alanında, yoğun olarak rekreasyon amaçlı kullanılmaktadır (Aksoy vd., 2023: 172). Gölcük, hem şehir merkezine olan yakın mesafesi hem ziyaretçilerin güzel vakit geçirmelerine imkan veren orman dağ ve göl doğal peyzaj değerleri hem de rekreasyonel faaliyet alanlarının varlığı ile yerli ve yabancı vatandaşlar tarafından sıkça tercih edilen Bolu'nun önemli bir turistik destinasyonudur (Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü, 2024b).

Sünnet Gölü Tabiat Parkı: Yaklaşık olarak bağlı olduğu Göynük ilçesine 25, Bolu'ya 85, Ankara'ya 220 ve İstanbul'a 240 kilometre mesafededir. Sünnet Gölü Tabiat Parkı, Bolu, Sakarya ve Ankara gibi il merkezlerine yakınlığı ve kolay ulaşımı ile doğa severler için ideal bir destinasyondur. Göl ve orman peyzajının sunduğu eşsiz manzaralar ve rekreasyonel imkanlar sayesinde, her yıl özellikle hafta sonları birçok ziyaretçiyi cezbetmektedir (ekotaban.tarimorman.gov.tr, 2024b).

Sülüklügöl Tabiat Parkı: Heyelan sonucu oluşmuş bu göl, Bolu ve Sakarya illeri sınırları içerisinde yer almaktadır. Bolu'ya 85, İstanbul'a 210, Ankara'ya 250 kilometre mesafe uzaklıkta bulunan bu göl, eşsiz manzaraları ve doğal güzellikleri ile ziyaretçilerini büyülemektedir. (Kanoğlu, Aksoy ve Kaya, 2016: 20). Rekreasyonel faaliyetler için ideal bir ortam sunan parkta doğa yürüyüşü, flora ve fauna gözlemi, manzara seyri, bisiklet turları, olta balıkçılığı, piknik, kamp ve spor gibi birçok aktivite yapılabilmektedir (ekotaban.tarimorman.gov.tr, 2024c).

Göksu Tabiat Parkı: Bolu'nun güneyinde, merkez ilçeye 35 kilometre uzaklıkta yer alan Göksu Tabiat Parkı ve Aladağ Göleti yaklaşık olarak Ankara'ya 188, İstanbul'a 295 kilometre uzaklıktadır. 1400 metre rakıma sahip Göksu Tabiat Parkı, eşsiz doğal güzelliği ve kültürel zenginliğiyle, bilimsel araştırmalara, eğlenceye, dinlenmeye, su sporlarına, kamp yapmaya ve kısa süreli tatillere imkan sunan bir doğa harikasıdır (ekotaban.tarimorman.gov.tr, 2024d).

Karagöl Tabiat Parkı: Kıbrısık ilçesi sınırlarında bulunan Karagöl Tabiat Parkı, Ankara'ya 132, İstanbul'a 343 kilometre mesafe uzaklıktadır. Karagöl, sahip olduğu orman ve göl manzaralarıyla ziyaretçilere doğal bir güzellik ve rekreasyonel imkanlar. Karagöl Tabiat Parkı şuan atıl durumda olmasına rağmen içerisindeki çok sayıda piknik alanı ve günübirlik kullanım alanlarının yeniden düzenlenmesi ve geliştirilmesiyle rekreasyonel turizm potansiyelini daha da etkin bir şekilde kullanabilecektir (ekotaban.tarimorman.gov.tr, 2024e; Kıbrısık Kaymakamlığı, 2024).

Karaca Tabiat Parkı: Bolu'nun doğal güzellikleri ve rekreasyon potansiyeli ile öne çıkan önemli bir turizm merkezi olarak düşünülen alanda çeşitli tesisler yapılması planlanmıştır. Yaklaşık olarak Ankara'ya 200, İstanbul'a 260 kilometre, uzaklıkta bulunan parka asfalt yoldan kolayca ulaşılabilir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü, 2024c).

Deregöl Tabiat Parkı: 2023 yılında Tabiat Parkı olarak ilan edilmiş olup, doğal güzelliği ve rekreasyon potansiyeli ile önemli bir turizm lokasyonu olacağı düşünülmektedir. Yeniçağa İlçesi'ne bağlı bulunan park yaklaşık olarak, Bolu'ya 50, Ankara'ya 160, İstanbul'a 300 kilometre uzaklıktadır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü, 2024d).

Yeniçağa Gölü: Bolu'ya 37, Ankara'ya 155, İstanbul'a 297 kilometre mesafede yer alan Türkiye'nin en popüler amatör balıkçılık alanlarından biri olan Yeniçağa Gölü, Bolu'da doğanın sunduğu eşsiz bir güzelliklerden biridir. Kuş gözlemciliği, bitki ve kelebek gözlemi, fotoğraf safarisini, doğa yürüyüşü, bisiklet turları ve su sporları gibi çeşitli aktivitelere ev sahipliği yapan göl, her yaştan ziyaretçiye hitap etmektedir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü, 2024e).

Çubuk Gölü: Yaklaşık olarak Bolu il merkezine 100, Ankara'ya 243, İstanbul'a 250 kilometre mesafede bulunmaktadır. Çubuk Gölü, doğal güzelliği, etrafında bulunan çam ormanları ve çevresindeki tarihi köyle birlikte ziyaretçilere huzurlu bir ortam sunmaktadır. Göl etrafında önceki yıllarda bir dizi çekimi için inşa edilen yel değirmenleri göle ayrı bir görsellik katmakta ve fotoğrafçılar açısından harika manzara resimleri çekme fırsatı sunmaktadır (www.kulturportali.gov.tr, 2024b).

Seben Gölü: 1440 rakımlı bir alanda konumlanan, 833 hektarlık genişliğiyle Batı Karadeniz Bölgesi'nin en büyük göllerinden biri olma özelliği taşıyan Seben Gölü, son yıllarda yapılan düzenlemelerle turizme kazandırılmıştır (Berik, 2018: 159-160). Bolu'ya 32, Ankara'ya 220, İstanbul'a 300 kilometre mesafede bulunan gölün tanıtımı ile daha çok ziyaretçi çekerek, Seben'in turizm açısından kısa sürede gözde mekanı hale geleceği düşünülmektedir (Seben Belediyesi, 2024).

Gölköy Baraj Gölü: Bolu ovasını sulamak ve balıkçılık faaliyetleri yapmak amacıyla inşa edilen göl, 2011 yılından bu yana Bolu ilinin içme suyu olarak da kullanılmaktadır (Bayındır, 2013: 6). Gölköy Baraj Gölü yaklaşık olarak Ankara'ya 210, İstanbul'a 255 kilometre mesafe uzaklıktadır. Gölün şehir merkezine çok yakın olması ve kolay ulaşım sağlanması sebebiyle piknik yapmak ve balık tutmak isteyenlerin özellikle yaz mevsiminde sıklıkla tercih ettiği yerlerden biridir (Bolu Valiliği, 2024b).

Karamurat Gölü: Karamurat Gölü yaklaşık olarak Bolu'ya 80, Ankara'ya 260, İstanbul'a 210 kilometre mesafe uzaklıktadır. Etrafı çam ve köknar ağaçlarıyla çevrili Karamurat Gölü trekking gibi rekreasyonel etkinlikler için uygun bir destinasyondur (Öztürk ve Öztürk, 2018: 83). Göl ve çevresinde kampçılık, piknik yapma, sportif olta balıkçılığı ve kuş gözlemi gibi aktiviteler yapılabilir (www.yaz-tatili.com).

Şirinyazı Göleti: Mengen ilçesinde yer alan, Bolu'ya 80, Ankara'ya 200, İstanbul'a 370 kilometre uzaklıkta bulunan bu gölet (www.kampp.in), yöre halkının mesire ve piknik yeri olarak tercih ettiği bir alan haline gelmiştir. Gölde amatör olta balıkçılığı yapılmakta, gölet çevresinde kamp alanları bulunmaktadır (Mengen Kaymakamlığı, 2024).

Doğa temelli turizmin kaynaklarından olan göller ve sulak alanlar ülkelerde sürdürülebilir turizm için ana kaynaklardan biridir (Doğan ve Yıldız, 2008). Türkiye, yüzlerce gölüyle göl turizmi açısından büyük bir potansiyele sahiptir. Kamu ve özel sektör iş birliğiyle göller ve çevrelerinin iyileştirilmesi durumunda bu potansiyelin önemli bir sürdürülebilir turizm kaynağına dönüştürüleceği düşünülmektedir (Karaman ve Çiçekdağı, 2023). Bolu ili ise sahip olduğu yaklaşık 200 göl ve göleti ile önemli bir göl turizmi potansiyeline sahiptir. Sanayisi gelişmemiş olan Bolu'da, tavukçuluktan sonra en önemli gelir kaynağını orman içi dinlenme alanları, doğa temelli göller, göletler ve yaylalar oluşturmaktadır. Bolu'daki göller, göletler ve tabiat parkları, hem yerel halk hem de turistler için büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle, yerel yönetimler tarafından tabiat parklarının ve göllerin sürdürülebilir kullanımı için acil eylem planları hazırlanmıştır (Bayramoğlu Karşı, 2017). Bu bağlamda Bolu'daki doğa temelli göllerin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi büyük önem arz etmektedir.

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Çalışmada Bolu ilindeki doğa temelli göllerin sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, göllerin sahip olduğu doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik değerlerin belirlenmesi, bu değerlerin turizm potansiyelinin ortaya konulması ve korunmasına yönelik uygulamalar ve girişimlerin incelenerek sürdürülebilir turizmin sağlanması için gerekli önerilerin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çalışma, Bolu'daki göller ve çevresinde doğa temelli turizmin sürdürülebilirliğini artırmak amacıyla yapılacak proje ve uygulamalara yönelik somut adımlar sunduğundan önemlidir. Bu yönüyle çalışma göllerin korunmasına ilişkin mevcut uygulamaların değerlendirilmesi ve sürdürülebilir turizmin sağlanmasına yönelik politika önerilerinin geliştirilmesi, yönetsel ve stratejik yaklaşımların çeşitlendirilmesine katkı sunmaktadır. Ayrıca, doğa temelli göl turizmine yönelik literatürdeki boşluğu dolduracağı ve benzer destinasyonlar için karşılaştırmalı analizlere zemin hazırlayacağı için de önem arz etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, sosyal dünyanın karmaşık yapısını anlamak için bireylerin deneyimlerini, düşüncelerini ve perspektiflerini derinlemesine inceleyen bir yöntemdir. Bu yöntem, yazılı metinler, görsel materyaller ve gözlemler gibi çeşitli veri kaynaklarından yararlanarak, sosyal olguların anlamını ve bağlamını ortaya çıkarmayı hedeflemektedir (Özdemir, 2010: 325-326; Kozak, 2014: 30-32). Çalışma kapsamında, doğa temelli turizm, sürdürülebilir turizm ve Bolu ilindeki doğa temelli göllerle ilgili literatür taraması yapılarak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Araştırmada, derinlemesine bilgi toplamak amacıyla görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Görüşme, nitel araştırmanın temel veri toplama araçlarından biri olup, sosyal olguların karmaşık yapısını derinlemesine anlamak için bireylerle yüz yüze etkileşim kurmayı sağlamaktadır. Katılımcıların deneyimlerini, düşüncelerini ve algılarını kendi sözleriyle ifade etmelerine olanak tanıyarak, araştırma konusuna ilişkin zengin ve ayrıntılı veriler elde edilmesini mümkün kılmaktadır (Dömbekci ve Erişen, 2022: 143). Bu kapsamda görüşmeler Bolu'daki doğa temelli göllerin korunması ve sürdürülebilir turizm kapsamında daha etkili kullanılması için yapılan ya da yapabilecek çalışmaları ortaya koymak için Bolu ilinde faaliyet gösteren kamu kurumları, belediyeler ve Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) yönetici ve çalışanları ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak 15 Mayıs – 15 Ekim 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşme formu için Bolu Abant İzzet Baysal

Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları birimine 2024/149 protokol numarası ile etik kurul onayı başvurusu yapılmış ve Görüşme Formu kurul tarafından 02.05.2024 tarih ve 2024/04 sayılı toplantıda incelenerek etik açıdan uygun bulunmuştur. Görüşme formu 'demografik sorular' ve 'alan ile ilgili sorular' olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Katılımcılara yöneltilen alan ile ilgili görüşme soruları şu şekilde sıralanmıştır.

- Bolu'daki göllerin turizm için bir değer olduğunu düşünüyor musunuz?
- Bolu'daki göllerin doğal, kültürel ve sosyo-ekonomik etkileri hakkında neler düşünüyorsunuz?
- Bolu'daki göller en çok hangi amaçla ziyaret edilmektedir?
- Bolu'daki göllerden turizm kapsamında nasıl ve ne düzeyde faydalanılmaktadır?
- Göllerin potansiyelinin artırılması için çevresel faktörlerde göz önünde bulundurularak hangi tür rekreatif faaliyetler yapılabilir?
- Göllerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla neler yapılmaktadır?
- İleriye dönük sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla kurum olarak hedefleriniz ve planlarınız nelerdir?
- Kurum olarak bu amaç kapsamında ayrılan bir bütçe bulunuyor mu?
- Doğa temelli turizm için akreditasyon ya da tescil çalışmaları yapılıyor mu?
- Bolu'daki doğa temelli göllerin tanınırlığının artırılması ve daha geniş hedef kitlelerin bölgeye çekilmesi için neler yapılmalıdır?
- Bölgede göl turizmi açısından sürdürülebilirliği olumsuz etkileyen faktörler sizce nelerdir?

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evreni Bolu ili ve ilçelerindeki kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarından oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleminde ise çalışmanın amacından hareketle 'amaçlı örneklem' yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan amaçlı örnekleme, araştırmacıların katılımcıları belirli kriterlere göre seçtiği bir yöntemdir. Bu yöntemde, katılımcılar genellikle araştırma konusuyla ilgili deneyim, bilgi veya uzmanlık gibi özel niteliklere sahip olmaları nedeniyle belirlenmektedir (Başkale, 2016: 26). Buna göre araştırmanın örneklemini, çalışma konusuyla (turizm, çevre, doğa) ilgili alanda görev yapan Bolu Belediyesi, Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Bolu Orman Bölge Müdürlüğü, Bolu Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü ve Bolu iline bağlı ilçelerden içerisinde turizm kapsamında değerlendirilebilecek göller bulunan; Göynük, Mudurnu, Seben, Kıbrısık, Yeniçağa ve Mengen ilçelerinin belediye ve kaymakamlıkları ile Bolu ilinde faaliyet gösteren STK'lar (Bolu Doğa ve Turizm Derneği, Seben Gölü ve Dedeler Yaylası Güzelleştirme ve Koruma Derneği, Kıbrısık Köroğlu Turizm ve Tanıtım Derneği, Abant ve Çevresi Turizm Tanıtma ve Geliştirme Derneği, Bolu Turizm Tanıtma ve Kalkınma Vakfı) oluşturmaktadır.

Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün belirlenmesi konusunda çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Örneğin, Bertaux (1981) en az 15 katılımcının uygun olabileceğini belirtirken, Charmaz (2006) bu sayının en az 25 olması gerektiğini savunmaktadır. Mason (2010), doktora tezlerini incelediği araştırmasında, görüşmeler için yaygın bir örneklem büyüklüğünün 20 ila 30 kişi arasında olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde, Green ve Thorogood (2018) ise minimum 20 katılımcının gerekliliğine dikkat çekmektedir. Bu çerçevede araştırmada 32 katılımcı ile görüşme yapılmış olup bu sayının örneklem büyüklüğü açısından yeterli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca nitel araştırmalarda, araştırmacının benzer veya örtüşen yorumları sıklıkla duymaya başlaması, veri doygunluğuna işaret etmektedir. Doygunluk ilkesi, nitel araştırmalarda veri toplama ve analiz süreçlerinin ne zaman sonlandırılacağına dair önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Yağar, 2023:138). Buna göre görüşmelerde verilen cevaplar

birbirini tekrar etmeye başladığından doygunluğa ulaşıldığına karar verilerek 32 katılımcı sonunda görüşmeler sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcılar ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler katılımcıların isimleri kullanılmadan MAXQDA Analytics Pro'24 programına aktararak içerik analizine tabi tutulmuştur. Katılımcıların anonimliğini sağlamak amacıyla her bir katılımcıya Katılımcı 1'den Katılımcı 32'ye kadar kodlar atanmış ve katılımcıların demografik verileri incelenmiştir. Nitel araştırmalarda veri analizi için en sık kullanılan yöntemlerden biri de içerik analizidir. Nitel araştırmada içerik analizi, temel olarak araştırma sürecinde elde edilen yazılı metinler, görseller, ses kayıtları veya gözlem notları gibi çeşitli kaynaklardan elde edilen verilerin derinlemesine ve anlamlı bir şekilde incelenmesini ifade etmektedir. Bu analiz sürecinde, araştırmacılar elde ettikleri verilerin içeriğini dikkatlice tarayarak, tekrar eden temaları, kategorileri ve kalıpları çeşitli analiz programlarından faydalanarak belirlemeye çalışmaktadır (Saldamlı ve Can, 2016: 87).

BULGULAR

Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Araştırma sürecine toplamda 32 katılımcı dâhil edilmiştir. Katılımcıların cinsiyet dağılımı incelendiğinde, erkek katılımcı sayısının belirgin şekilde fazla olduğu görülmektedir (Tablo 1). Katılımcıların 26'sı (%81) erkek, 6'sı (%19) kadındır. Özellikle yönetim pozisyonlarında erkeklerin daha fazla yer aldığı dikkati çekmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Düzeyi	Kurum	Çalışma Süresi (Yıl)
Katılımcı 1	Erkek	65	Lise	Sivil Toplum Kuruluşu	8
Katılımcı 2	Erkek	33	Lisans	Sivil Toplum Kuruluşu	10
Katılımcı 3	Kadın	50	Yüksek Lisans	Belediye	16
Katılımcı 4	Erkek	46	Lise	Belediye	7
Katılımcı 5	Erkek	58	Yüksek Okul	Sivil Toplum Kuruluşu	6
Katılımcı 6	Erkek	54	Doktora	Kamu	32
Katılımcı 7	Erkek	38	Doktora	Kamu	11
Katılımcı 8	Erkek	74	Lisans	Sivil Toplum Kuruluşu	6
Katılımcı 9	Erkek	42	Yüksek Lisans	Kamu	18
Katılımcı 10	Erkek	50	Lisans	Kamu	26
Katılımcı 11	Erkek	58	Ön Lisans	Sivil Toplum Kuruluşu	9
Katılımcı 12	Erkek	40	Lisans	Kamu	14
Katılımcı 13	Erkek	68	Yüksek Okul	Belediye	6
Katılımcı 14	Erkek	45	Lisans	Kamu	16
Katılımcı 15	Kadın	34	Lisans	Kamu	3
Katılımcı 16	Kadın	50	Lisans	Kamu	25
Katılımcı 17	Erkek	55	Lisans	Kamu	32
Katılımcı 18	Kadın	45	Yüksek Lisans	Kamu	12
Katılımcı 19	Erkek	39	Lisans	Kamu	8
Katılımcı 20	Erkek	32	Lisans	Belediye	8
Katılımcı 21	Erkek	43	Yüksek Lisans	Belediye	25
Katılımcı 22	Kadın	34	Lisans	Kamu	2
Katılımcı 23	Erkek	43	Lisans	Kamu	17
Katılımcı 24	Erkek	53	Yüksek okul	Kamu	12
Katılımcı 25	Erkek	39	Lisans	Kamu	8
Katılımcı 26	Erkek	45	Lisans	Kamu	25
Katılımcı 27	Erkek	41	Lisans	Belediye	10
Katılımcı 28	Erkek	43	Lisans	Kamu	7
Katılımcı 29	Erkek	54	Lisans	Kamu	19
Katılımcı 30	Erkek	44	Lisans	Kamu	15
Katılımcı 31	Erkek	59	Lisans	Belediye	25
Katılımcı 32	Kadın	34	Lisans	Belediye	9

Eğitim düzeyi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bir kısmı lisans mezunudur. Katılımcı sayısı, 20 lisans (%62,5), 4 yüksek lisans (%12,5), 3 yüksekokul (%9,38), 2 doktora (%6,25), 2 lise (%6,25), 1 ön lisans (% 3,12) mezunu olarak dağılım göstermektedir. Katılımcıların meslekleri incelendiğinde, çalışma alanları arasında belirgin bir ayrım göze çarpmaktadır. Katılımcılardan 5'i STK (%15,6), 8'i belediye (%25), 19'u kamu (%59,4) çalışandır. Özellikle doğa

koruma, turizm ve orman yönetimi gibi alanlarda çalışanlar dikkat çekmektedir. Yönetim pozisyonlarında bulunanların sayısı da oldukça yüksektir. Çalışma süresi açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların büyük bir kısmının uzun yıllardır görev yaptığı anlaşılmaktadır. 20 yıl ve üzeri deneyime sahip olanların 7 kişi (%21,9), 10-20 yıl arası deneyime sahip olanların 12 kişi (% 37,5), 5-10 yıl arasındaki deneyime sahip olanların 11 kişi (% 34,35), 5 yıldan az deneyimi olanların 2 kişi (% 6,25) olduğu görülmektedir.

Katılımcı Cevaplarının Analizi Sonucu Elde Edilen Temalara İlişkin Bulgular

Katılımcılardan elde edilen ifadeler doğrultusunda toplamda 277 kod belirlenmiştir. Bu kodlar, nitel verilerin detaylı bir şekilde incelenmesi ve analiz edilmesiyle ortaya çıkarılmıştır. Kodlar arasında benzerlik ve ilişkiler değerlendirilerek, ortak özellikler gösterenler bir araya getirilmiş ve kategoriler oluşturulmuştur. Daha sonra, bu kategoriler arasındaki tematik bağlar incelenmiş, ilişkili kategoriler birleştirilerek daha üst düzey yapılar olan temalar yapılandırılmıştır. Bu süreç sonunda, araştırmanın amacını karşılayan ve elde edilen verileri kapsamlı bir şekilde yansıtan; *“Doğal Güzellikler ve Ekosistem Değerleri”*, *“Turizm ve Rekreatif Kullanım”*, *“Yerel Ekonomiye ve Halk Katılımına Etkiler”*, *“Sürdürülebilirlik ve Yönetim Stratejileri”* ve *“Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler”* olmak üzere beş ana tema belirlenmiştir.

Doğal Güzellikler ve Ekosistem Değerleri

Doğal güzellikler ve ekosistem değerleri teması, göllerin çevresel, ekolojik ve toplumsal açıdan taşıdığı önemi kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Bu tema altında, *ekosistemin rolü*, *doğal çekicilik unsurları* ve *çevresel sorunlar* olmak üzere üç kategori bulunmaktadır. Her bir kategori, göllerin bölgesel ekosistem dengesine katkılarının, estetik ve turistik çekiciliğine, aynı zamanda çevresel tehditlere kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Tablo 2’de bu temaya ilişkin kod matrisi incelendiğinde, belediyelerin *“ekosistemin rolü”* kategorisine yoğun vurgu yaptığı, kamu kurumlarının ise *“doğal çekicilik unsurları”* ve *“çevresel sorunlar”* üzerinde daha fazla durduğu görülmektedir. *Ekosistemin rolü* kategorisinde, göllerin biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkisi ve insan müdahalelerinin doğaya olan olumsuz sonuçları ele alınmıştır. *Doğal çekicilik unsurları* kategorisi, göllerin manzaraları, sunduğu huzurlu atmosfer ve doğa aktivitelerine uygunluğu ile turizme olan katkılarını vurgulamaktadır. *Çevresel sorunlar* kategorisi ise; kirlilik, bilinçsiz kullanım ve altyapı yetersizliğinden kaynaklanan tehditleri tartışmaktadır. Bu kategoriler, göllerin yalnızca doğal birer kaynak değil, aynı zamanda bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik açısından da kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Tablo 2. Araştırmanın “Doğal Güzellikler ve Ekosistem Değerleri” Temasının Kod Matrisi

Kod Sistemi	Belediye	Kamu Kurumları	Sivil Toplum Kuruluşları
▼ Doğal Güzellikler ve Ekosistem Değerleri			
▼ Ekosistemin Rolü			
Göllerin bölgenin ekosistem dengesi için kritik önemi	■	■	
Ekosistemin biyolojik çeşitlilik üzerindeki etkisi	■	■	
İnsan müdahalelerinin doğaya etkisi		■	■
▼ Doğal Çekicilik Unsurları			
Göllerin manzarası ve görsel estetiği		■	
Ziyaretçilere sunduğu olumlu atmosfer		■	■
Göllerin doğa aktivitelerine uygunluğu	■	■	
▼ Çevresel Sorunlar			
Kirlilik ve atık problemleri		■	
Bilinçsiz kullanımın ekolojik zararları		■	
Çevresel sorunlara yönelik çözüm önerileri		■	

Bu tema altında yer alan kategorilere göre katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Bolu’da bulunan göllerin Bolu ve ülkemiz için büyük bir değer olduğunu düşünüyorum.” (Katılımcı 10, kamu).

“Bolu’daki göllerimizin doğal yaşama etkileri yadsınamaz şüphesiz. Birçok yabani hayvan ve nice doğal bitki türlerine ev sahipliği yapan göllerimiz.” (Katılımcı 28, belediye).

“Bizim dernek olarak öncelikli hedefimiz Bolu’nun düzgün bir şekilde tanıtılması ve buraları kullanacak insanların öncelikle koruma kullanma bağlamında eğitilmesi ve bilinçlendirilmesidir.” (Katılımcı 11, STK).

“Artan turist sayısı ve buna bağlı olarak çöp, atık su ve diğer kirleticilerin göllere bırakılması, doğal yaşamın bozulmasına neden olabilir.” (Katılımcı 14, kamu).

“Göl turizminin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen altyapı eksiklikleri, çevre kirliliği ve aşırı ziyaretçi yoğunluğudur.” (Katılımcı 26, kamu).

Turizm ve Rekreasyonel Kullanım

Bu tema altında göllerin turistik çekiciliği, tanıtım ve pazarlama eksiklikleri ve sorunlar ve engeller olmak üzere üç kategori bulunmaktadır. Bolu’daki göller, doğal güzellikleri ve rekreasyonel faaliyetlere elverişliliği ile bölgenin turizm açısından en önemli varlıkları arasında yer almaktadır. Göllerin doğal ve turistik değerlerini vurgulayan kamu kurumları, bu alanların yalnızca yerel değil, ulusal ve uluslararası düzeyde de önem taşıdığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, bölgedeki tanıtım ve pazarlama eksikliklerinin göllerin sahip olduğu turizm değerlerinin görünürlüğünü sınırladığı belirlenmiştir. Kamu kurumları ve belediyeler, tanıtım faaliyetlerinin artırılmasının gerekliliğini vurgulamış ve modern pazarlama stratejilerinin bölgenin marka

değerini güçlendireceğini ifade etmiştir. Göllerin turistik potansiyelini ortaya koymasının önündeki en önemli engellerin altyapı yetersizlikleri, erişim zorlukları ve yüksek fiyat politikaları olduğu görülmüştür. Ayrıca, aşırı ziyaretçi yoğunluğunun çevresel dengeyi tehdit ettiği ve mevcut altyapının bu yükü taşıyamadığı ifade edilmiştir. Bu zorlukların çözümüne yönelik kamu kurumları, belediyeler ve STK'lar çeşitli öneriler geliştirmiştir. Tüm bu kategoriler, göllerin turizm değerinin artırılması ve sürdürülebilir bir şekilde korunması için farklı aktörlerin ortak çaba göstermesi gerektiğini işaret etmektedir.

Tablo 3. Araştırmanın “Turizm ve Rekreatiyonel Kullanım” Temasının Kod Matrisi

Kod Sistemi	Belediye	Kamu Kurumları	Sivil Toplum Kuruluşları
▼ Turizm ve Rekreatiyonel Kullanım			
▼ Göllerin Turistik Çekiciliği			
Doğal güzellikler ve manzara turizmi			
Bölgenin tarihi ve kültürel zenginlikleri			
Piknik, bisiklet, yürüyüş gibi popüler aktiviteler			
Foto safari, kuş gözlemciliği gibi tematik etkinlikler			
Göllerde su sporları ve macera turizmi olanakları			
Sezonluk etkinliklerin düzenlenmesi			
▼ Tanıtım ve Pazarlama Eksiklikleri			
Göllerin ulusal ve uluslararası tanıtım eksiklikleri			
Sosyal medya ve modern tanıtım araçlarının yetersiz kullanımı			
▼ Sorunlar ve Engeller			
Yetersiz altyapı (tuvaletler, yürüyüş yolları vb.)			
Fahiş fiyat politikaları			
Erişim engelleri			

Bu tema altında yer alan kategorilere göre katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Bolu ilinin turizmin en önemli değerleri Gölcük Tabiat Parkı, Abant Gölü Milli Parkı ve Yedigöller Milli Parkı’dır.” (Katılımcı 22, kamu).

“Örneğin Seben Gölü konumu ve büyüklüğünden dolayı ülkemizde su sporlarının merkezi haline getirilerek, balıkçılık ve karavan turizmi açısından desteklenebilir. Seben Gölü’nde 2017 yılında Türkiye Kano Federasyonu tarafından kano yarışları düzenlenmişti.” (Katılımcı 27, belediye)

“Tanınırlığı az olan göller ile ilgili tanıtım faaliyetleri yapılarak buralarda rekreatif faaliyet alanları oluşturulabilir.” (Katılımcı 30, kamu).

“Reklam kampanyaları ve tanıtım broşürlerinin hazırlanarak yaygın bir şekilde kitlelere ulaştırılması sağlanmalıdır.” (Katılımcı 5, STK)

Yerel Ekonomiye ve Halk Katılımına Etkiler

Bolu'daki göllerin bölge halkı için önemli bir ekonomik kaynak sunduğu görülmüştür. Bu tema altında, *yerel halkın ekonomik kazanımları*, *halkın turizme katılımı*, *turizm ve kültürel değerler*, *yerel halk ve yönetim arasındaki ilişkiler* ve *yerel halkın karşılaştığı sorunlar* olmak üzere beş kategori yer almaktadır. Kamu kurumları, göllerin ekonomik sürdürülebilirlik ve yerel kalkınma açısından taşıdığı değeri vurgulamış ve bu alanların ekonomik katkısının daha geniş gelir gruplarına yayılması gerektiğine dikkat çekmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, “*yerel halkın ekonomik kazanımları*” kategorisinde kamu kurumlarının yoğun bir şekilde görüş bildirdiği, “*halkın turizme katılımı*” kategorisi başta olmak üzere, “*turizm ve kültürel değerler*” ve “*yerel halk ve yönetim arasındaki ilişkiler*” kategorilerinde belediye çalışanlarının ağırlıklı görüş bildirdiği görülmektedir. “*Yerel halkın karşılaştığı sorunlar*” kategorisinde ise belediye ve sivil toplum kuruluşlarının görüşlerinin öne çıktığı dikkat çekmiştir.

Tablo 4. Araştırmanın “Yerel Ekonomiye ve Halk Katılımına Etkiler” Temasının Kod Matrisi

Kod Sistemi	Belediye	Kamu Kurumları	Sivil Toplum Kuruluşları
Yerel Ekonomiye ve Halk Katılımına Etkiler			
Yerel Halkın Ekonomik Kazanımları			
Turizmin bölge halkına gelir sağlayan etkileri			
Göller sayesinde gelişen yerel iş fırsatları			
Turizmin yerel tarım ve hayvancılıkla entegrasyonu			
Yerel halkın gelir elde etme olanaklarını artırması			
Turizmin oteller, restoranlar ve yerel işletmelere etkisi			
Turizm faaliyetlerinin ekonomik sürdürülebilirliği			
Halkın Turizme Katılımı			
Yerel halkın turizm etkinliklerine katılım düzeyi			
Turizm faaliyetlerinin halk tarafından sahiplenilmesi			
Halkın turizm süreçlerindeki rolü ve engeller			
Turizm ve Kültürel Değerler			
Göllerin kültürel ve toplumsal bağlamdaki önemi			
Turizmin yerel kültüre olumlu ve olumsuz etkileri			
Turizm ile geleneksel faaliyetlerin sürdürülmesi			
Yerel Halk ve Yönetim Arasındaki İlişkiler			
Yönetim ve yerel halk iş birliğinin düzeyi			
Yerel halkın turizmle ilgili yönetim kararlarına etkisi			
Belediyelerin yerel halkı destekleyici politikaları			
Yerel Halkın Karşılaştığı Sorunlar			
Halkın turizmden yeterince pay alamaması			
Yerel halkın turizm faaliyetlerinde yaşadığı zorluklar			
Halkın turizm konusunda bilinçlendirilme eksikliği			

Bu tema altında yer alan kategorilere göre katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Göllerden genel olarak yakın ve çevre köylerinin yöresel ürün satışı yapılması, büyük, orta ve küçük ölçekli turizm tesislerinde konaklama imkanı sunulması şeklinde yararlanılmaktadır.” (Katılımcı 30, kamu).

“Faaliyetler açısından reklamların daha iyi yapılabilmesi için fotoğraf yarışmaları, kısa film yarışmaları düzenlenebilir, bunun yanında öncelikle yerel halkın katılımının sağlanacağı faaliyetlerin yapılması çok önemlidir.” (Katılımcı 21, belediye).

“Göllerin doğal ve kültürel anlamda mutlaka etkileri olduğu kanaatindeyim.” (Katılımcı 21, belediye).

“Kıbrısık ilçe merkezinde bulunan göllerin şu an hiçbiri belediyeye ait olmadığı için çalışma yapılamamakta olup iki adet gölün belediyeye devri düşünülmektedir.” (Katılımcı 13, belediye).

“Özellikle Abant gölü tesisleri sadece üst gelir gruplarına hitap etmektedir. Göllerde alt gelir grupları için de faaliyetler gerçekleştirilmelidir.” (Katılımcı 1, STK).

Sürdürülebilirlik ve Yönetim Stratejileri

Araştırmanın sürdürülebilirlik ve yönetim stratejileri teması, göllerin doğal yapısının korunması ve ekolojik dengenin sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır. Tema, Tablo 5’de görüldüğü üzere beş kategoriye ayrılmıştır. Matriste, “sürdürülebilirlik ihtiyacı” kategorisinin kamu kurumları, STK’lar ve belediye çalışanları tarafından ortak bir şekilde ele alındığı; “yönetim planları ve stratejileri” ile “bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları” kategorilerinde STK çalışanlarının ağırlıkta olduğu; “çevresel koruma önlemleri” ve “sürdürülebilir turizm önerileri” kategorilerinde ise belediye çalışanlarının daha fazla görüş bildirdiği dikkat çekmektedir.

Tablo 5. Araştırmanın “Sürdürülebilirlik ve Yönetim Stratejileri” Temasının Kod Matrisi

Kod Sistemi	Belediye	Kamu Kurumları	Sivil Toplum Kuruluşları
▼ Sürdürülebilirlik ve Yönetim Stratejileri			
▼ Sürdürülebilirlik İhtiyacı			
Göllerin aşın kullanım sonucu karşılaştığı tehditler		■	
Sürdürülebilirlik için gerekli ekolojik denge çalışmaları	■	■	■
İnsan faaliyetlerinin doğaya olan etkilerinin sınırlandırılması	■	■	
▼ Yönetim Planları ve Stratejileri			
Uzun devreli gelişim ve yönetim planlarının uygulanması		■	
Koruma ve kullanım dengesi sağlama stratejileri			■
Alanların kapasite yönetimi ve ziyaretçi sınırlamaları		■	■
▼ Bilgilendirme ve Farkındalık Çalışmaları			
Ziyaretçilere yönelik eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri		■	
Çevre bilinci oluşturma projeleri		■	■
Halkın sürdürülebilirlik konusunda bilinçlendirilmesi		■	■
▼ Çevresel Koruma Önlemleri			
Atık yönetimi ve çevre temizliği çalışmaları	■	■	
Ekosistemi koruma odaklı yasaklar ve uygulamalar	■	■	
Doğal alanların korunması için yasal düzenlemeler	■		
▼ Sürdürülebilir Turizm Önerileri			
Doğaya zarar vermeyen turizm modellerinin geliştirilmesi	■	■	
Ziyaretçi sayılarını optimize edecek randevu sistemleri		■	
Yerel ve ulusal ölçekte iş birliği ve kaynak planlaması	■		

Bu tema altında yer alan kategorilere göre katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

“Göl turizminin sürdürülebilirliğini olumsuz etkileyen altyapı eksiklikleri, çevre kirliliği ve aşırı ziyaretçi yoğunluğudur.” (Katılımcı 26, kamu).

“Bilinçlenmenin erken yaşlarda sağlanması temelinde, gençlere bu alanlarda sorumluluk ve yetki vererek bilinçlendirme çalışmaları yapmak.” (Katılımcı 8, STK)

“Göllerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için göl çevrelerinde bulunan işletmelerin arıtma sistemine dahil edilmesi çalışmaları yapılmaktadır.” (Katılımcı 3, belediye).

“Doğallıkları bozulmadan çevreyi koruyucu tedbirler alınarak ziyaretçilerin ihtiyaçlarını sağlayacak yer veya alanlar yapılabilir.” (Katılımcı 30, kamu)

Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler

Bolu’daki göllerin korunması ve sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla hukuki ve kurumsal düzenlemelerin etkisi bu tema altında değerlendirilmiştir. Bu tema altında, *yasal düzenlemelerin etkililiği* ve *kurumsal sorumluluklar* kategorileri bulunmaktadır. Tablo 6’daki kod matrisi incelendiğinde, yasal düzenlemelerle ilgili sorunların STK çalışanları tarafından daha fazla vurgulandığı, kurumsal sorumluluklar konusunda ise belediye ve kamu çalışanlarının daha sık görüş bildirdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 6. Araştırmanın “Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler” Temasının Kod Matrisi

Kod Sistemi	Belediye	Kamu Kurumları	Sivil Toplum Kuruluşları
▼ Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler			
▼ Yasal Düzenlemelerin Etkililiği			
Korunan alan statülerinin göller üzerindeki etkisi		■	
Mevcut yasa ve yönetmeliklerin yetersizlikleri			■
Hukuki düzenlemelerin uygulanabilirlik sorunları	■		■
▼ Kurumsal Sorumluluklar			
Göllerin yönetiminde belediyelerin rolü	■		
Doğa ve Milli Parklar Şube Müdürlüğü’nin sorumlulukları	■	■	
Tarım ve Orman Bakanlığı’nın göllerin korunmasındaki sorumlulukları		■	
Kurumlar arası iş birliği ve koordinasyon eksiklikleri	■	■	■

Bu tema altında yer alan kategorilere göre katılımcıların verdikleri cevaplardan bazıları şu şekildedir:

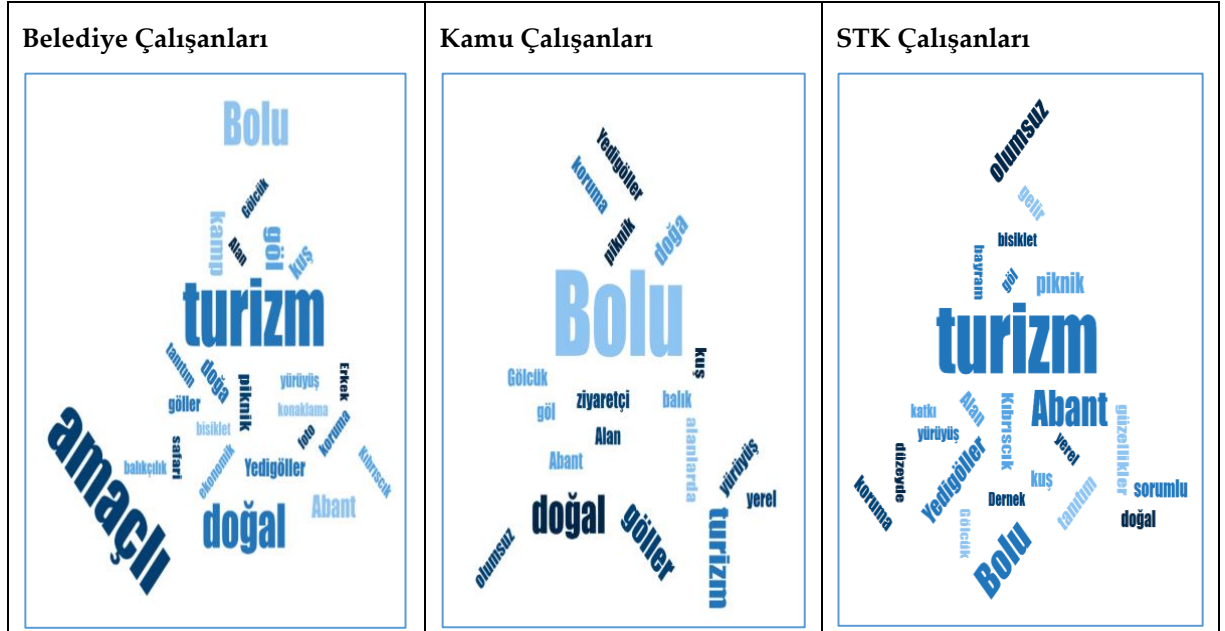
“Göllerin farklı birimlere bağlı olması sürdürülebilirliği olumsuz etkilemektedir. Örneğin Abant ve Yedigöller, Milli Parklar’ın sorumluluğunda iken Gölçük, belediyenin, Seben Gölü de valiliğin sorumluluğundadır. Bu durum gelişim ve sürdürülebilirlik için olumsuz bir faktördür.” (Katılımcı 1, STK).

“Sınırlarımız içerisindeki göllerin turizme kazandırılması için kurumsal bazda koruma, temizlik ve güvenlik faaliyetlerinin yürütülmesi gereklidir.” (Katılımcı 21, belediye).

“Göllerin korunması ve kullanılması yetkisi kurumumuzda olmadığı için biz bir çalışma yapamıyoruz.” (Katılımcı 16, kamu).

Katılımcıların Cevapları Arasındaki Farklara İlişkin Bulgular

Katılımcılar, kamu kurumları, belediye ve sivil toplum kuruluşlarında çalışanlar şeklinde gruplandırılmıştır. Katılımcılar arasındaki farklara ilişkin kelime bulutları oluşturulmuş ve Şekil 1’de sunulmuştur.



Şekil 1. Belediye, Kamu ve STK Çalışanlarının Cevaplarında Ortaya Çıkan Kelime Bulutu Farklılıkları

Kelime bulutlarında öne çıkan ifadeler, gruplar arasında belirgin farklılıklar olduğu gibi bazı ortak noktaların da bulunduğunu göstermektedir. Bu üç grup arasındaki temel farklar, göllerin değerlendirilmesine dair önceliklerin farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Belediye çalışanlarının odak noktası, turizm faaliyetlerini artırarak ekonomik kalkınmayı teşvik etmek olurken, kamu çalışanları daha çok doğal kaynakların korunması ve ziyaretçi yönetimine yönelik düzenlemelere ağırlık vermektedir. Buna karşın, STK çalışanlarının yaklaşımı, koruma ve turizmi bir arada ele alan daha bütüncül bir perspektifi yansıtmaktadır. Bu farklılıklar, her grubun kendi sorumluluk alanları ve öncelikleri doğrultusunda hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu farklı yaklaşımlar bazı ortak noktalar da barındırmaktadır. Üç grupta da “doğal” ve “turizm” kelimelerinin öne çıkması, göllerin hem ekosistem hem de ekonomik kalkınma açısından büyük bir öneme sahip olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda, “Abant”, “Yedigöller” ve “Gölçük” gibi belirli alanların her üç grup tarafından da sıklıkla anılması, bu bölgelerin doğal ve turistik değerlerinin tüm paydaşlar için ortak bir öncelik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda,

paydaşlar arasındaki iletişim ve iş birliğinin artırılması, bu alanların korunması ve verimli bir şekilde kullanılması için kritik öneme sahiptir.

TARTIŞMA

Doğa temelli turizm hem ekonomik kalkınmayı destekleyen hem de doğal ve kültürel mirası korumayı hedefleyen bir turizm yaklaşımı olarak öne çıkmaktadır. Ancak, bu turizm türünün sürdürülebilir bir şekilde yürütülebilmesi, ekosistem dengelerinin korunması, yerel halkın süreçte aktif katılımı ve etkili bir yönetim anlayışının benimsenmesi ile mümkündür. Bu çalışmanın bulguları, Bolu'daki göller çevresinde gerçekleştirilen turizm faaliyetlerinin hem fırsatlar hem de çeşitli zorluklar barındırdığını ortaya koymuştur. Göllerin sunduğu doğal çekicilik, bölgeye önemli bir turistik değer katarken, plansız turizm akışı, yetersiz altyapı ve paydaşlar arası koordinasyon eksikliği gibi unsurlar, bu değerlerin uzun vadede korunmasını zorlaştırmaktadır. Akıncı ve Kasalak (2016), ekonomik, insani, doğal ve kültürel kaynaklarını sürdürülebilir şekilde yöneten ülkelerin, turizm sektöründe önemli avantajlar elde edeceğini belirtmiştir. Korkmaz ve Gürbüz (2008) turizm için kaynak olan doğa temelli göllerin de planlı bir şekilde yönetilmesinin sürdürülebilir turizm için büyük önem taşıdığını vurgulamıştır. Rinne ve Saastamoinen'in (2005) Finlandiya'nın Kuhmo bölgesinde yaptığı çalışmada da belirtildiği gibi, ekosistem koruma ve turizm yönetimi arasındaki dengenin sağlanması hem doğal alanların korunmasına hem de turizmin ekonomik faydalarının artırılmasına katkı sağlamaktadır. Literatürdeki bu ve benzeri çalışmalar incelendiğinde; Bolu'daki göllerde sürdürülebilir turizminin sağlanabilmesi için ekolojik, ekonomik ve yönetsel boyutlarda bütüncül bir yaklaşıma ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bulgular bu çerçevede ele alınarak aşağıda tartışılmıştır.

Doğa ve ekosistem değerlerinin sürdürülebilirliği kapsamında katılımcılar, insan müdahalelerinin ekosistemin dengesini bozduğunu ve bu durumun göllerin doğal yapısını tehdit ettiğini belirtmiştir. Bu bulgular, Hatipoğlu'nun (2021) Ordu iline yönelik yaptığı çalışmada da benzer şekilde ifade edilmiştir. Karanth ve DeFries'in (2011) Hindistan'daki korunan alanlara yönelik yaptığı çalışmada, turistik faaliyetlerin plansız gelişmesinin çevresel tehditleri artırdığı ortaya konmuştur. Bolu'daki göllerde de benzer şekilde, düzensiz turizm akışının ve yetersiz altyapının ekosistemi tehdit ettiği gözlemlenmiştir. Bu bulgu, Fredman ve Margaryan'ın (2021) doğa temelli turizmin sürdürülebilirliği için yerel yönetimlerin, çevresel koruma politikalarıyla turizm gelişimini dengelemesi gerektiğine dair vurgularıyla da örtüşmektedir. Bolu'daki göllerin sunduğu çekicilik, turizm faaliyetlerini artırırken, aynı zamanda ekosistem üzerinde baskı yaratma potansiyeline de sahiptir. Elmahdy, Haukeland ve Fredman (2017), doğa temelli turizmin başarısının, bu tür doğal alanların korunmasına bağlı olduğunu vurgulamıştır. Bu durum, Bolu'daki göllerin turistik cazibesinin sürdürebilmesi için ekosistem dengesini koruyacak stratejilere ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Batman ve Demirel'in (2015) Altındere Vadisi'nde gerçekleştirdiği çalışmada, doğa temelli turizm etkinliklerinin plansız gelişmesinin çevre üzerinde olumsuz etkiler yarattığı ve bu durumun, atık yönetimi ve altyapı eksiklikleri ile daha da kötüleştiği belirtilmiştir. Benzer şekilde, Bolu'daki göller çevresinde de ziyaretçilerin yoğun olduğu dönemlerde atık toplama sistemlerinin yetersiz kaldığı ve bu durumun hem su kalitesini hem de biyolojik çeşitliliği olumsuz etkilediği katılımcı görüşlerinde dile getirilmiştir.

Turizm ve yerel ekonomi ilişkisi bakımından bulgular incelendiğinde, Bolu'daki göller çevresinde ekonomik faydaların daha geniş kitlelere yayılabilmesi için, yerel halkın doğrudan katılımını teşvik edecek programların hayata geçirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Aynı şekilde Yıldız ve Topuz'un (2023) Kayseri Gesi Koruma Bölgesi üzerine yaptığı araştırmada turizmin, yerel halk için ekonomik fırsatlar yaratırken bu fırsatların dağılımındaki dengesizliklerin, sosyal

adaletsizliklere yol açabileceği belirtilmiştir. Fredman ve Margaryan'ın (2021) çalışması da, doğa temelli turizmin sürdürülebilirliğinin, ekonomik kazançların adil dağılımına bağlı olduğunu belirtmiştir. Sandbrook'un (2010) yerel ekonomik etkiler üzerine yaptığı çalışmada da belirtildiği gibi, kültürel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için, turizm faaliyetlerinin yerel halkın kültürel değerlerini destekleyecek şekilde tasarlanması gerekmektedir. Bolu'daki göller örneğinde, yerel festivallerin, el sanatları pazarlarının ve geleneksel mutfak sunumlarının turistik etkinliklerle entegrasyonu hem kültürel mirasın korunmasına hem de ekonomik faydanın artırılmasına katkı sağlayacaktır. Karanth ve DeFries'in (2011) Hindistan'daki korunan alanlar üzerine yaptığı çalışmada da vurgulandığı gibi, doğa temelli turizmin başarıya ulaşabilmesi, sadece çevresel korumaya değil, aynı zamanda yerel kültürel kimliğin korunmasına yönelik stratejilerin benimsenmesine bağlıdır.

Yönetim ve sürdürülebilirlik stratejileri açısından bulgulara bakıldığında, Bolu'daki göllerin farklı yöneticiler altında bulunması, bütüncül yönetim yaklaşımının uygulanmasını zorlaştırmakta ve sürdürülebilir turizm hedeflerine ulaşılmasını engellemektedir. Rinne ve Saastamoinen'in (2005) Finlandiya'nın Kuhmo bölgesindeki doğa temelli turizm yönetimine dair yaptığı araştırmada da, yerel ve ulusal paydaşların uyum içinde çalışmasının, turizm faaliyetlerinin hem ekonomik fayda hem de çevresel sürdürülebilirlik açısından olumlu sonuçlar doğurduğu belirtilmiştir. Bolu'daki göllerde sürdürülebilir turizmin sağlanabilmesi için, yerel yönetimlerin, kamu kurumlarının ve turizm paydaşlarının iş birliği ile çevre dostu altyapı yatırımlarının hayata geçirilmesi, hem ziyaretçi memnuniyetini artıracak hem de doğal alanların korunmasına katkıda bulunacaktır. Huybers ve Bennett'in (2003) belirttiği gibi, çevresel yönetim uygulamaları, turistik destinasyonların rekabetçiliğini artırırken aynı zamanda ekosistem dengesinin korunmasına da yardımcı olmaktadır. Bolu'daki göller çevresinde çevresel farkındalık çalışmalarının artırılması, sürdürülebilir turizm yönetimi açısından önemli bir adım olacaktır. Yıldız ve Topuz'un (2023) Kayseri Gesi Koruma Bölgesi üzerine yaptığı araştırmada da belirtildiği gibi, ziyaretçilere yönelik bilgilendirici rehberlik hizmetleri, eğitim programları ve bilinçlendirme kampanyaları, turizm faaliyetlerinin çevre ile uyumlu bir şekilde sürdürülmesine katkıda bulunmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada Bolu'daki göllerin hem doğal ekosistem hem de turizm potansiyeli açısından önemli alanlar olduğu ancak insan etkisi, altyapı yetersizlikleri ve paydaşlar arası koordinasyon eksikliği nedeniyle bu potansiyelin sürdürülebilir şekilde yönetilemediği belirlenmiştir. Göller, bölgedeki biyolojik çeşitliliğin korunması ve doğa temelli turizmin geliştirilmesi açısından kritik öneme sahip olsa da artan ziyaretçi baskısı, düzensiz turizm faaliyetleri ve yetersiz altyapı, bu ekosistemlerin hassas dengesini tehdit etmektedir. Bölgede göl turizmi faaliyetlerinin yerel ekonomi üzerinde olumlu etkileri olduğu ancak bu etkinin daha çok göl çevresindeki ticari işletmelerde yoğunlaştığı saptanmıştır. Bazı belediyelerin göllerin mülkiyet ve kullanım hakkına sahip olmamalarından dolayı göllerden ekonomik anlamda yeterince faydalanamadıkları belirlenmiştir.

Bolu'da en çok ziyaret edilen göllerin başında Abant, Gölcük ve Yedigöller gelmektedir. Ancak bu göllere olan talebin artması, göller üzerindeki ziyaretçi baskısını artırarak taşıma kapasitelerini aşmaktadır. Bolu'daki belli başlı göller dışında turizm kapsamında göllerden yeterli düzeyde faydalanılamadığı tespit edilmiştir. Göllerin turizm amaçlı potansiyelinin artırılmasına yönelik, kamp, kuş gözlemciliği, fotosafari, glamping gibi faaliyetlerin yapılabileceği görüşü ön plana çıkmıştır. Ancak korunan alanlardaki göllerin yönetiminden sorumlu Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü tarafından daha fazla faaliyet artırıcı eylem

olmaması ve göllerin doğal haliyle kalması gerektiği vurgulanmıştır. Göl ve çevresinde tahribata yol açabilecek etkinlikler yerine planlı özel etkinliklerin yapılabileceği belirtilmiştir.

Göllerin korunması ve sürdürülebilirliğine ilişkin DKMP ile Orman Bölge Müdürlüğü yetkilileri tarafından her korunan alan için birbirinden farklı Uzun Devreli Geliştirme ve Yönetim Planları uygulandığı belirtilmiştir. Korunan alanlar dışında kalan göllerin korunması ve sürdürülebilirliği için küçük ölçekli yerel girişimler dışında ortak bir çalışma yapılmadığı belirlenmiştir. Sürdürülebilirlik için DKMP Müdürlüğü tarafından korunan alanlarda randevulu sistem ile ziyaretçi kabulü, alanlara araç girişi kısıtlama, toplumu bu farkındalığa hazırlamak için eğitim çalışmaları gibi planlamalar yapıldığı belirlenmiştir. Göllerde sürdürülebilirliği sağlamak amacıyla DKMP Müdürlüğü dışında başka kurumun herhangi bir bütçesinin olmadığı tespit edilmiştir. Bölgedeki göl turizmi açısından sürdürülebilirliği olumsuz etkileyen faktörlerin başında insanların bilinçsiz davranışlarını geldiği, bununla birlikte iklim değişikliği nedeniyle yağışların azalması ve kuraklık sonucunda göllerin kurumaya başlaması da dikkat çekmektedir.

Bolu'da doğa temelli turizm alanında herhangi bir uluslararası akreditasyon veya tescil çalışması yapılmadığı ve bu konuya ilişkin farkındalığın yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Bolu'daki doğa temelli göllerin tanınırlığının artırılması ve daha geniş hedef kitlelerin bölgeye çekilmesi konusunda kurumlar arasında fikir uyuşmazlıkları olduğu saptanmıştır. Göllerin çevrelerindeki farklı alternatif turizm alanlarıyla birleştirilerek yeni turizm rotalarının oluşturulması, çok sayıda ziyaretçi yerine nitelikli ve bilinçli doğa turistlerinin bölgeye çekilmesi gerektiği saptanmıştır. Abant, Gölcük ve Yedigöller gibi bilinen alanların taşıma kapasitelerine ulaşıldığı, bu alanları tanıtmak yerine, Seben, Göynük, Yeniçağa, Mudurnu, Kırıscık, Mengen gibi ilçelerdeki diğer alanlara yönelerek ziyaretçilerin bu alanlara çekilmesi ve bu bölgelerin ekonomik kalkınmalarına katkı sağlanması gerektiği tespit edilmiştir.

Çalışmada Bolu'daki göllerde sürdürülebilir turizmin sağlanması için yapılabilecek proje ve uygulamalara yönelik öneriler getirilmiştir. Bu kapsamda Bolu'daki göllerin doğa temelli turizm açısından sürdürülebilir bir şekilde yönetilmesinin, çevresel koruma, ekonomik fırsatların adil dağılımı, paydaşlar arası koordinasyon ve çevre bilinci artırıcı faaliyetlerin bütüncül bir şekilde ele alınması ile mümkün olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda hem ekosistemin korunmasına hem de yerel kalkınmanın desteklenmesine yönelik somut adımlar içeren önerileri şu şekilde belirtmek mümkündür:

- Her göl için belirli bir taşıma kapasitesi belirlenmeli ve ziyaretçi sayısı bu kapasiteye göre düzenlenmelidir. Özellikle yoğun sezonlarda giriş kontrolleri sağlanarak ekosistem üzerindeki baskı azaltılmalıdır.
- Göl çevresinde modern atık toplama ve geri dönüşüm sistemleri kurulmalı, ziyaretçilere yönelik atık ayrıştırma noktaları artırılmalıdır.
- Göller arasında bisiklet ve yürüyüş yolları gibi çevre dostu ulaşım hatları geliştirilmeli ve bu güzergâhlar boyunca bilgilendirici tabelalar yerleştirilmelidir.
- Yoğun insan faaliyetlerinden zarar gören alanlarda habitat restorasyonu çalışmaları başlatılmalı ve bu süreçte yerel halkın katılımı teşvik edilmelidir.
- Yerel halkın, turizmden daha fazla ekonomik fayda sağlayabilmesi için kadın ve genç girişimcilerin katılımıyla kooperatifler kurulmalı ve bu kooperatifler aracılığıyla el sanatları, organik ürünler ve yerel gıdalar turistlere sunulmalıdır.
- Göl çevresinde, bölgeye özgü ürünlerin satıldığı pazar alanları kurulmalı ve bu alanlar turistlerin kolay erişebileceği noktalarda konumlandırılmalıdır.

- Yerel halkın turizm girişimlerinde bulunabilmesi için hibe ve düşük faizli kredi programları devreye sokulmalı, özellikle ekoturizm odaklı konaklama ve yeme-içme tesislerine yönelik teşvikler artırılmalıdır.
- Turizm sektöründe kadınların ve gençlerin daha aktif rol alabilmesi için mesleki eğitim programları düzenlenmeli ve bu kesimlerin işletme kurmalarına yönelik finansal destek mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Göllerin yönetiminden sorumlu kamu kurumları, belediyeler, STK'lar ve yerel toplulukların temsilcilerinden oluşan bir "Sürdürülebilir Turizm Koordinasyon Kurulu" oluşturulmalıdır. Bu kurul, turizm planlamalarını koordine ederek çatışmaları önleyebilir ve yönetim süreçlerini daha verimli hale getirebilir.
- Göllerin korunması ve turizmin sürdürülebilir şekilde planlanması için, tüm paydaşların katılımıyla bir "Göl Yönetim Planı" hazırlanmalı ve bu planın uygulanmasına yönelik düzenli izleme ve raporlama süreçleri oluşturulmalıdır.
- Sivil toplum kuruluşları, sürdürülebilir turizme yönelik projelerde aktif rol almalı ve çevre koruma, yerel kalkınma ve eğitim programlarında paydaş olarak sürece dâhil edilmelidir.
- Göl çevresinde çevresel bilinci artırmak amacıyla bilgilendirici tabelalar yerleştirilmeli, doğa yürüyüşü rotaları boyunca çevre dostu uygulamalar hakkında farkındalık artırıcı mesajlar paylaşılmalıdır.
- Yerel halk, işletmeciler ve turistler için sürdürülebilir turizm, atık yönetimi ve doğal yaşamın korunması konularında eğitim programları düzenlenmelidir.
- Sosyal medya ve internet platformları üzerinden, Bolu'daki göllerin doğal ve kültürel değerlerini tanıtan, çevre dostu turizm davranışlarını teşvik eden kampanyalar yürütülmelidir.
- Çevreye duyarlı işletmeler ve ziyaretçiler için Yeşil Sertifika gibi ödüllendirme sistemleri oluşturularak sürdürülebilir turizm uygulamaları teşvik edilmelidir.

Bu çalışma Bolu merkez ve ilçelerinde bulunan 15 adet göl ve gölet ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca araştırma kapsamında yapılan görüşmeler il merkezindeki bazı kamu kurumları ve ilçelerdeki kaymakamlık ve belediyeler ile ilde faaliyet gösteren bazı STK temsilcilerle yapılan görüşmeler ile sınırlıdır. Bolu'daki göller ve çevresinde doğa temelli turizmin sürdürülebilirliğini artırmak amacıyla, gelecekteki araştırmaların hem ekosistem hem de sosyo-ekonomik etkileri kapsayacak şekilde tasarlanması önemlidir. Bu doğrultuda, gelecekte yapılacak akademik çalışmalara yönelik önerileri de şu şekilde olabilir:

- Göl ekosistemlerinin turizm faaliyetlerinden nasıl etkilendiğini anlamak için, su kalitesi, flora ve fauna çeşitliliği gibi biyofiziksel göstergeleri içeren uzun vadeli izleme çalışmalar yapılabilir. Özellikle artan ziyaretçi yoğunluğunun, endemik türler ve habitatlar üzerindeki etkileri detaylı olarak incelenebilir.
- Göl çevresindeki turizm faaliyetlerinin yerel ekonomiye olan katkısını ölçen ayrıntılı bir ekonomik etki analizi yapılabilir. Bu analiz, turizm gelirlerinin nasıl dağıldığını ve hangi kesimlerin ekonomik fırsatlardan daha fazla yararlandığını ortaya koyabilir.
- Ziyaretçilerin göl deneyimleri, çevre bilinci ve sürdürülebilirlik uygulamalarına yönelik tutumlarını inceleyen araştırmalar, gelecekteki turizm politikalarına yön verebilir.
- Kamu kurumları, yerel yönetimler, STK'lar ve yerel halkın birlikte çalıştığı, paydaş katılımını esas alan yönetim modelleri incelenerek, bu modellerin göl turizmi açısından etkinliği değerlendirilebilir.

- Türkiye ve dünyadaki benzer doğal alanlarda uygulanan başarılı sürdürülebilir turizm stratejileri analiz edilerek, Bolu'daki göller için uyarlanabilir modeller önerilebilir.
- Ziyaretçi akışını izlemek, çevresel etkiyi minimize etmek ve sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik etmek amacıyla dijital teknolojilerin nasıl kullanılabileceğini inceleyen çalışmalar yapılabilir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Destek Bilgisi: Herhangi bir kurum ve/veya kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur.

Etik Onay: Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Türk Turizm Araştırmaları Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazar(lar)ına aittir.

Etik Kurul Onayı: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulundan 02.05.2024 tarih ve 04 sayılı karar numarası ile izin alınmıştır.

Araştırmacıların Katkı Oranı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

KAYNAKÇA

Akıncı, Z. ve Kasalak, M. A. (2016). Sürdürülebilir turizm yönetimi açısından özel ilgi turizminin yeri ve önemi. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (1), 161-182.

Aksoy, N., Özkan, N. G., Koçer, N., Müderrisoğlu, H., ve Eroğlu, E. (2023). Bolu Gölcük'teki doğal ve egzotik sucul bitki türleri için risk yönetimi planı. *Anadolu Orman Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 171-182.

Alaeddinoglu, F., and Can, A. S. (2011). Identification and classification of nature-based tourism resources: Western Lake Van basin, Turkey. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 19, 198-207.

Başkale, H. (2016). Nitel araştırmalarda geçerlik, güvenirlik ve örneklem büyüklüğünün belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28.

Batman, Z. P., ve Demirel, Ö. (2015). Altındere Vadisi Meryemana Deresi güzergâhında doğa temelli turizm etkinliği: Yamaç paraşütü. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(11), 13-26. Doi: 10.16950/std. 12739.

Bayındır, N. (2013). *Aquatic plant diversity of Gölköy and Yumrukaya (Bolu, Turkey)* [Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Bayramoğlu Karşı, M. B. (2017). *Rekreasyonel aktivitelerin Gölcük tabiat parkına etkilerinin araştırılması* [Doktora Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Berik, M. (2018). *Bolu ilinin ekoturizm potansiyelinin belirlenmesi: Dörtdivan, Kıbrısık ve Seben ilçeleri üzerine bir araştırma* [Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Bertaux, D. (1981). From the life-history approach to the transformation of sociological practice. *Biography and society: The life history approach in the social sciences*. California: SAGE Publications.

Beşkardeş, V. (2009). *Bolu-Yedigöller yaban hayatı koruma ve geliştirme sahasında yaban hayatı yönetimi* [Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Bolu İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2024). <https://bolu.ktb.gov.tr/TR-354568/abant-golu-milli-parki.html> [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

- Bolu Valiliği. (2024a). <http://www.bolu.gov.tr/yedigoller-milli-parki> [Erişim Tarihi: 18.02.2024].
- Bolu Valiliği. (2024b). <http://www.bolu.gov.tr/golkoy-baraj-golu> [Erişim Tarihi: 18.03.2024].
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. London: SAGE Publications.
- Doğan, S., ve Yıldız, Z. (2008). Bölgesel kalkınma, turizmin ilişkisi ve göller bölgesi kalkınmasında alternatif turizm potansiyelinin kullanılabilirliğine yönelik bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (6), 147-182.
- Dömbekci, H. A., ve Erişen, M. A. (2022). Nitel araştırmalarda görüşme tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160.
- Ekotaban.tarimorman.gov.tr. (2024a). <https://ekotaban.tarimorman.gov.tr/alan/40> [Erişim Tarihi: 17.02.2024].
- Ekotaban.tarimorman.gov.tr. (2024b). <https://ekotaban.tarimorman.gov.tr/alan/372> [Erişim Tarihi: 24.02.2024].
- Ekotaban.tarimorman.gov.tr. (2024c). <https://ekotaban.tarimorman.gov.tr/alan/367> [Erişim Tarihi: 06.03.2024].
- Ekotaban.tarimorman.gov.tr. (2024d). <https://ekotaban.tarimorman.gov.tr/alan/371> [Erişim Tarihi: 08.03.2024].
- Ekotaban.tarimorman.gov.tr. (2024e). <https://ekotaban.tarimorman.gov.tr/alan/369> [Erişim Tarihi: 08.03.2024].
- Elmahdy, Y. M., Haukeland, J. V., and Fredman, P. (2017). Tourism megatrends: A literature review focused on nature-based tourism. *MINA Fagrapport*, 42, 1-74.
- Erdoğan, N. (2010). *Ekoturizm ve doğa temelli turizmin geldikleri noktadaki kavramsal çerçeve* [Çalıştay sunumu]. Orman Ekosistemlerinde Ekoturizm Çalıştayı ve 10. Yılında Todeg, 20-22 Mayıs, Ankara.
- Fredman, P., and Margaryan, L. (2021). 20 years of Nordic nature-based tourism research: A review and future research agenda. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 21(1), 14-25.
- Green, J., and Thorogood, N. (2018). *Qualitative methods for health research*. London: Sage Publications.
- Hatipoğlu, Ş. C. (2021). Ordu ilinin doğaya dayalı turizm olanaklarının “doğa temelli turizm için doğal kaynakların ölçümü modeli” ile değerlendirilmesi. *Mavi Atlas*, 9(2), 92-107.
- <https://kampp.in/kamp-alani/sirinyazi-goleti> [Erişim Tarihi: 24.03.2024].
- <https://www.yaz-tatili.com/mudurnu-karamurat-golu-bolu/> [Erişim Tarihi: 22.03.2024].
- Huybers, T., and Bennett, J. (2003). Environmental management and the competitiveness of nature-based tourism destinations. *Environmental and Resource Economics*, 24, 213-233.
- Kanoğlu, S. S., Aksoy, N., ve Kaya, A. (2016). Sülüklü Göl Bolu-Adapazarı/Türkiye çevresinin florası. *Bağbahçe Bilim Dergisi*, 3(2), 20-42.
- Kara, A. Kurt, B. Özler, F. Eroğlu, O. Şaşmaz, Ö. (2020). *Sürdürülebilir turizm 9 ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. http://kitap.eba.gov.tr/panel/dosyalar/upload/1626/0/U_0_25_06_2021_17_07_34_382.pdf. [Erişim Tarihi: 10.01.2024].

- Karaman, A., ve Çiçekdağı, M. (2023). Göl turizmi ve potansiyeli. A. Karamann, S. Şalvarı, Y. Burak (Ed.), *Türkiye’de göl turizmi potansiyeli-gezi rehberi-1* içinde (1. baskı, ss.5-20). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Karant, K. K., and DeFries, R. (2011). Nature-based tourism in Indian protected areas: New challenges for park management. *Conservation Letters*, 4(2), 137-149.
- Kıbrısık Kaymakamlığı. (2024). <http://www.kibrisik.gov.tr/gol-ve-goletler> [Erişim Tarihi: 09.03.2024].
- Korkmaz, H., ve Gürbüz, M. (2008). Amik Gölü’nün kültürel ekolojisi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (17), 1-26.
- Kozak, M. (2014). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri* (5. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kök, A. ve Akyurt Kurnaz, H. (2020). Doğa rehberliğine bir nefes: Bolu'nun yürüyüş yolları. *Turist Rehberliği Nitel Araştırmalar Dergisi*, 1(1): 66-78
- Kulturportali.gov.tr. (2024a). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/gezelecekyer/yedigoller-milli-parki> [Erişim Tarihi: 17.02.2024].
- Kulturportali.gov.tr. (2024b). <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bolu/gezelecekyer/goynuk-cubuk-golu> [Erişim Tarihi: 15.03.2024].
- Lewis T.O. Cheung and Fok, L. (2014) The motivations and environmental attitudes of naturebased visitors to protected areas in Hong Kong. *International Journal of Sustainable Development and World Ecology*, 21(1), 28-38.
- Mangan, T., and Lohano, H. D. (2015). Impact of nature-based tourism on local livelihoods: Evidence from Keenjhar Lake in Pakistan. *The Pakistan Development Review* 54:4, Part II (Winter 2015) 963–976
- Mason, M. (2010). Sample size and saturation in PhD studies using qualitative interviews. *Forum: Qualitative Social Research*, 11(3), 1-19.
- Mengen Kaymakamlığı. (2024). <http://www.mengen.gov.tr/sirinyazi-goleti> [Erişim Tarihi: 24.03.2024].
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Öztürk, A., ve Öztürk, Y. (2018). *Sakin şehir hareketi ve sakin şehirlerin rekreasyon alanlarının incelenmesi* [Kongre sunumu]. Uluslararası Beden Eğitimi, Spor, Rekreasyon ve Dans Kongresi, 26-28 Nisan 2018, İstanbul.
- Rinne, P., and Saastamoinen, O. (2005). Local economic role of nature-based tourism in Kuhmo municipality, Eastern Finland. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 5(2), 89-101.
- Saldamlı, A. ve Can, İ. I. (2016). *Bilimsel araştırma ve sunum teknikleri* (3. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sandbrook, C. G. (2010). Local economic impact of different forms of nature-based tourism. *Conservation Letters*, 3(1), 21-28.
- Seben Belediyesi. (2024). <https://seben.bel.tr/turizm/seben-golu/> [Erişim Tarihi: 17.03.2024].

Şahin, H. (2022). *Kastamonu doğal mirasının turizm potansiyeli ve sürdürülebilir doğa turizmi için bir yol haritası* [Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü. (2024a). <https://bolge9.tarimorman.gov.tr/Menu/54/Bolu-Yedigoller-Milli-Parki> [Erişim Tarihi: 03.02.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü. (2024b). <https://bolge9.tarimorman.gov.tr/Menu/55/Bolu-Golcuk-Tabiat-Parki> [Erişim Tarihi: 24.02.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü. (2024c). <https://bolge9.tarimorman.gov.tr/Menu/195/Bolu-Karaca-Tabiat-Parki> [Erişim Tarihi: 10.03.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü. (2024d). <https://bolge9.tarimorman.gov.tr/Menu/196/Bolu-Deregol-Tabiat-Parki> [Erişim Tarihi: 11.03.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, 9. Bölge Müdürlüğü. (2024e). <https://bolge9.tarimorman.gov.tr/Menu/86/Bolu-Yenicaga-Golu-Ulusal-Oneme-Haiz-Sulak-Alan> [Erişim Tarihi: 12.03.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2024a). <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMPGM/Belgeler/Korunan%20Alanlar%20Listesi/Milli%20Park%20Listesi.pdf> [Erişim Tarihi: 14.02.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2024b). <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMPGM/Belgeler/Korunan%20Alanlar%20Listesi/Tabiat%20Park%C4%B1%20Listesi.pdf> [Erişim Tarihi: 14.02.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2024c). <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMPGM/Belgeler/Korunan%20Alanlar%20Listesi/Sulak%20Alanlar%C4%B1m%C4%B1z.pdf> [Erişim Tarihi: 14.02.2024].

Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü (2022). <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMPGM/Haber/241/48-Milli-Parkimiz-Abant-Golu-Milli-Parki-Oldu> [Erişim Tarihi: 25.01.2024].

Uğurlar, A. (2017). Turizmde sürdürülebilirlik: Bir ölçülebilirlik aracı olarak göstergelerin önemi. *İdealkent*, 8(21), 118-140.

Valentine, P. (1992). *Nature-based tourism*. London: Belhaven Press.

Yağar, F. (2023). Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün belirlenmesi: Veri uygunluğu. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(2), 138-152.

Yıldırım, B. (2023). *Katılımcı yaklaşım ile korunan alanlarda ekoturizm faaliyetlerinin değerlendirilmesi: Yedigöller Milli Parkı örneği* [Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.

Yıldız, S. G. M., ve Topuz, M. (2023). Kayseri Gesi Koruma Bölgesi'nin turizm potansiyelinin sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda irdelenmesi. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 10(22), 65-86.

Yılmaz, Z., ve Okan, T. (2021). Abant Gölü tabiat parkında ziyaretçi harcamalarının sosyoekonomik analizi. *Eurasian Journal of Forest Science*, 9(3), 196-219.

Zengin, B., Koç, D. E., ve Ulama, Ş. (2019). Kastamonu ilinin doğa turizmi potansiyelinin alternatif turizm kapsamında değerlendirilmesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 251-274.